

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TASAVVUFTA AŞK

16. Aşkın Dinamizmi

Mehmet DEMİRCİ

Prof. Dr., Emekli Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Sevgi ve aşk en güçlü duyguların başında gelir ve bütün dünya edebiyatlarında önemli bir konudur. Beşerî aşk, platonik aşk, ilâhî aşk şiirin ve roman türünün bitip tükenmez malzemesidir. Bütün Doğu-İslâm edebiyatlarında Mecnun'un Leyla'ya aşkı devamlı işlenmiştir. Romeo ve Juliet'in hikayesini hemen hemen her Batılı bilir.

İnsan maddî ve manevî bakımdan yüksek potansiyele sahip bir varlıktır. Bu potansiyeli tam kapasite ile işlevsel hale koyduğu söylenemez. Çeşitli atletizm branşlarında mesela halter, yüksek atlama, sürat koşusu, yüzme gibi dallarda üstün başarı gösteren sporcular vardır. Bunlar uzun ve sabır isteyen antrenmanlar ve düzenli bir günlük yaşayışla bu seviyeye çıkabilirler.

Aynı şekilde psikolojik ve manevî yönün de daha aktif hale gelmesi ve gelişmesi söz konusudur. Sadece beşerî aşk seviyesinde kalanlarda bile çok defa bir dinamizm görülür. Sıradan bir insan karşı cinse sevdalanıp aşk derdine düşünce daha aktif, daha atılgan, daha gayretli bir hüviyete bürünebilir. Sırasında bir adrenalin yükselmesi olur. Mesnevî'deki carîye hikâyesinde, bilge hekim hasta kadına bir tür terapi uygulayarak sevdiği kuyumcunun memleketi olan Semerkant şehrinin adı geçince carîyenin nabız atışlarının yükseldiğini görür.¹

¹ Mesnevî, c. I, beyit: 35-200

Aşkın, “aşkın” (müteal, transcendent) kelimesiyle yakın bir ilişkisi var. “Aşkın”, fizik alanın dışına çıkan; özellikle bilinci aşan, bilincin dışına çıkan, insan bilincini aşan bir anlam çağırıştır. Böyle bakıldığında, aşk, insanın kendini aşmasını, kendi varoluş sınırlarının ötesine geçmesini sağlar. Bunun sonunda da hislerin incelenmesi, sevecenliğin artması, manevi enerjinin yükselmesi söz konusudur.

Aşk iksirini içen kimse adeta yeni bir kimlik kazandırır. Tasavvuf diliyle söylersek “Leyla Leyla” deyip Mevlâ’yı bulanlarda kalp gözünün açılması mümkün hale gelir. Seven, sevdiğinin varlığında eriyip yok olur. Bu da ancak kendi maddî-beşerî varlığından çıkması, bir başkasında, maşukunda (Hak’ta) var olması demektir. Bir tasavvuf tarifinde belirtildiği üzere “kendi benliğinden ölüp Hak’la dirilmesi”dir.

İşte bu yeni “kimlik” son derece yapıcı, erdirici ve oldurucudur. Kudüsî hadisteki ifadesiyle artık Hak onun işiten kulağı, gören gözü, yürüyen ayağı olmuştur. Bir başka ifadeyle o kimse Hak’la görür, Hak’la işitir, Hak’la yürür hale gelir.² Tabir caizse bu kimsenin bir ayağı ilâhî âlemde öteki ayağı bu âlemdir. Yine hadiste belirtildiği gibi bu seviyeye Allah’la arasındaki karşılıklı sevgiyle ulaşımıştır. Mesnevî’de:

Âteş-i ışk est ke’nder ney fütâd
Cûşîş -i ışk est ke’nder mey fütâd³

“Neydeki ateş ile meydeki kabarış, hep aşk eseridir.” denir.

Şu ifadeler de Mesnevî’den; Hz. Mevlânâ “Sevgiden tortulu, bulanık sular arı duru bir hale gelir, sevgiden dertler şifa bulur. Sevgiden ölü dirilir, sevgiden padişahlar kul olur.” der.⁴ Devam eder: “Topraktan yaratılmış olan insan cesedi, aşk tesiri ile semalara çıktı, eflâkî oldu. Tur dağı bile o tesir altında çeviklik bulup oynamaya başladı.”⁵

Bir şu’lesi var ki şem’-i cânın
Fânûsına sığmaz âsumânın

² Bkz. Buhari, tevhid, 38

³ Mesnevî, c. I, beyit, 10

⁴ Mesnevî, c. II, beyit: 1510-1527

⁵ Mesnevî, c. I, beyit: 25

Şeyh Gâlib burada; o aşk ki, sadece bu dünyaya ait hususların bilinmesini, aydınlanmasını sağlamakla kalmıyor; daha da ötelere uzanarak mutlak gaybın karanlıklarına da ışık oluyor.

*

Bu birkaç örnekten sonra aşkın dinamizmini daha net biçimde dile getiren Yunus Emre'nin (1240-1320) bu konudaki mısralarına bakalım. Başta da değindiğimiz gibi insanoğlu yaradılış itibariyle kabiliyetli ve güçlü bir canlıdır. Fakat atıl halde duran bu güç ve yetenekleri harekete geçirmeyi bilmek lazımdır. Kendi haline bırakıldığı takdirde sönüp gidebilir. İşte aşk, durgun haldeki bu potansiyel imkânları faal duruma getiren vasıtaların başında gelir. Yunus bunu çok iyi fark edenlerdendir. Benzersiz teşbihler ve yalın ifadelerle meseleyi ortaya koyar. Ona göre yolu aşka düşmeyen, kuru bir ağaca benzer; kuru ağaç ise kesilip ateşte yakılmaktan başka bir işe yaramaz:

*Kur ağacı niderler kesip oda yakarlar
Her kim âşık olmadı benzer kuru ağaca⁶*

Kendisi, kuru ağaç misali kenarda köşede kalmış sıradan bir insan iken, başka bir aşk erinin himmeti ve nazarı ile genç ve taze bir delikanlı gibi verimli ve aktif bir hâle gelmiştir:

*Bir kuru ağaç idim yol üzre düşmüş idim
Er bana nazar kıldı tâze civan oldum ben*

Bu beytin yer aldığı şiirin öteki kısımları da ilâhî aşkın hâsıl ettiği aynı dinamizmin güçlü tasvirleriyle doludur: Hak âşığı olan kimsenin dünyası genişlemiştir, o ırmakları bırakıp denizlere kavuşmuştur. Bir zerresi denizleri kaynatan aşk, kişiyi kim bilir ne yapar! Âşık olan gündelik basit üzüntülerden kurtulur. Aşk, insanı bülbüller gibi söyler hale getirir, nihayet içini ve dışını nurla doldurur:

⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, İstanbul, 1961, s. 118-119

*Ey dost seni sevelden aklım gitti kaldım ben
İrmakları terk edip denizlere daldım ben
Bir zerre aşkın odu kaynatır denizleri
Düştüm aşkın odına tutuşuban yandım ben
Ol canda ki aşk ola onda gussa olmaya
Bu aşk bana gelelden gussam gitti güldüm ben
Bülbül âşık olmuş kızıl gülün yüzüne
Gördüm erenler yüzün hezâr destan oldum ben
Bu aşkı bana verdin ben niderem kendüzüm
İçim dışım nur doldu Dost'a âşık oldum ben⁷*

İçin dışın nur dolması bir doğuşun, yeniden dirilişin ifadesidir. Böyle kimse verimli ve faal olacaktır. Başka bir yerde Yunus Hak aşkıyla içi dışı nurla dolan kimsenin dilinin de çözüleceğini ifade eder:

*Hakk'a âşık olan kişi
Akar gözüniün yaşı
Pürnûr olur içi dışı
Söyler Allah deyû deyû⁸*

İlâhî aşkla yeni bir hayat ve yeni bir dinamizm kazanan kişi, öyle bir ruh terâveti içindedir ki, her an yeni doğmuşçasına çevresine tazelik aydınlık ve ümit ışıkları saçmaya devam eder. Bu kimseyi herkes sever, ondan bıkılıp usanılmaz:

*Biz sevdik âşık olduk sevildik Mâşuk olduk
Her dem yeni doğarız bizden kim usanası⁹*

Yunus'un bu beytinde ve bundan hemen sonra gelen beyitlerdeki mesajı başka büyük Hak dostlarında da görüyoruz. Mevlânâ Celâleddîn'in ifadesiyle: "Aşk öyle bir alevdir ki, bir tutuştu mu, Maşuk'tan başka her şeyi yakar."¹⁰ Yakılacak olan mâsivâ yani Hak'tan gayri her şeydir. Bu fenâ fillâh halidir ve sülûk yolunun yarısıdır. Ondandır bekâ billâh gelecektir. Kudsî

⁷ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, 280. şiir

⁸ Burhan Toprak, *Yunus Emre Divanı*; İstanbul, 1960, 4. baskı, s. 196

⁹ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, 282. şiir

¹⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, çev. Veled İzbudak, c. V, beyit: 589

hadisteki “Tutan eli, gören gözü, işiten kulağı” veya “Benimle tutar, benimle görür, benimle işitir” müjdesindeki mazhariyete ermektir. Başka bir ifadeyle Cüneyd hazretlerinin tarifindeki “Hakk’ın kulu kendisiyle diriltmesi”¹¹ merhalesine ulaşmaktır.

Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanmak veya “O’nun boyasına boyanmak”¹² ideal bir seviyedir. İlâhî ahlâkla ahlâklanmak, esmâ-i hüsnâdan her biriyle kendi çapında hallenmek demektir.

İbnü’l-Arabî’ye göre “kuş gibi uçar olmak” âşığın özelliğidir. İlâhî isimler onun bir tür yuvasıdır. Âşık kendine uygun isimlerin semasında fır fır döner. Dolayısıyla her nefeste o nefesten başka bir nefese uçar. Bütün ilâhî isimler “O her gün (an) bir iştedir”¹³ buyrulan zata aittir. Öyleyse hiçbir an yok ki âşık bir işten başka bir işe (bir halden başka bir hale) yönelmesin.

İbn Arabî devamında daha ileri bir seviye işaret eder. Kur’ân’da “Allah’ı ne uyuklama ne de uyku tutmaz”¹⁴ buyrulur. Bunu göz önünde bulunduran âşık da daima madden ve manen uyanık, dikkatli ve dinamik olmaya çalışır.¹⁵

*

*İşidin ey yârenler kıymetli nesnedir aşk
Değmelere bitinmez hürmetli nesnedir aşk*

*Hem cefâdır hem safâ Hamza’yı attı Kaf’a
Aşk iledir Mustafâ devletli nesnedir aşk*

*Dağa düşer kül eyler gönüllere yol eyler
Sultanları kul eyler hikmetli nesnedir aşk*

¹¹ Cüneyd el-Bağdadî’nin tasavvuf tarifi için bk. Kuşeyrî, *Risale*, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh yayını, İstanbul 1978, s. 392

¹² Bakara, 2/138, “Allah’ın boyası! Allah’ın boyasından daha güzeli kimindir?”

¹³ Rahman, 55/29

¹⁴ Bakara, 2/255

¹⁵ Bkz. Muhyiddin İbn-i Arabî, *Fütuhât-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, Litera yayıncılık, İstanbul, 2015, c. 8, s. 252; aynı yazar, *İlâhî Aşk*, çev. Mahmut Kanık, İnsan yayını, İstanbul, 1988, s. 162

*Kime kim aşk vurdu ok gussa ile kaygu yok
Feryâd ile âhı çok fırkatli nesnedir aşk*

*Denizleri kaynatır mevce gelir oynatur
Kayaları söyletir kuvvetli nesnedir aşk¹⁶*

*

*İbrâhîm'e Nemrud odun aşktır gülistan eyleyen
Aşktan nazar ericeğiz gülzâr oldu nâr olmadı¹⁷*

*

*Devlet tâcı başa kondu aşk kadehi bana sundu
Canım içti aşktan kandı karayı aktan seçer oldum¹⁸
Aşk hamları pişirir, olgunlaştırır, iyiyi kötüden ayırd etme yeteneği verir:
Esritti aşka düşürdü ben ham idim aşk pişirdi
Aklımı başa düşürdü hayrı şerden seçer oldum*

*

*Âşık öldü deyû salâ verirler
Ölen hayvân olur âşıklar ölmez*

*

*Aşk gelicek cümle eksikler biter
Bitmez ise ko ki kalsın nolisar*

*

*Benem ol aşk bahrîsi denizler hayran bana
Deryâ benim katremdir zerreler ummân bana*

*

¹⁶ Faruk Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, Tercümam 1001 Temel Eser, İstanbul, 1972, s. 89

¹⁷ Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, 286. şiir

¹⁸ Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, 208. şiir

*Gâh eserim yeller gibi gâh tozarım yollar gibi
Gâh akarım seller gibi gel gör beni aşk neyledi*

Örnekleri daha çoğaltabiliriz. Sonuç olarak, her türlü aşkın, özellikle ilâhî aşkın insanda mevcut gizli potansiyeli faal hale getirip aktiviteyi ve cevvaliği ortaya çıkardığı, kişiyi daha verimli, diğerkâm ve yapıcı hale getirdiği görülmektedir.

Kaynakça

- Abdûlbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1961
Buhârî, *Sahîhu 'l-Buhârî*, Çağrı yayını, İstanbul, 1992
Burhan Toprak, *Yunus Emre Divanı*, İnkılap kitabevi, 4. baskı, İstanbul, 1960,
Kuşeyrî, *Risale*, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh yayını, İstanbul, 1978
Faruk Kadri Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*, Tercümam 1001 Temel eser, İstanbul, (1972)
Mevlânâ, *Mesnevî*, çev. Veled İzbudak, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1957-1966
Muhyiddin İbn-i Arabî, *Fütûhat-ı Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, Litera yayıncılık, cilt 8, İstanbul, 2015
Muhyiddin İbn-i Arabî, *İlâhî Aşk*, çev. Mahmut Kanık, İnsan yayını, İstanbul, 1988
Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, H yayınları, İstanbul, 2008.